

15 TEMMUZ'DAN ALINACAK DERSLER

ATILLA YAYLA

SETA | ANALİZ

TEMMUZ 2024 · SAYI 423

15 TEMMUZ'DAN ALINACAK DERSLER

ATILLA YAYLA

COPYRIGHT © 2024

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik [fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.] yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-6583-62-7

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

34050 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstraße 1, 10117 Berlin GERMANY

berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM

Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
15 TEMMUZ'UN FAİLİ	8
DARBELERDEN KARŞI DERSLER	11
DEMOKRATİK MEŞRUIYET VE DARBELER	13
SONUÇ: DEMOKRASİNİN KALICI KAZANCI	14

ATILLA YAYLA

Ankara Üniversitesi'nde lisans, yüksek lisans, doktora eğitimini tamamladı. Gazetecilik ve üniversite öğretim üyeliği ile hayatını kazandı. Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) kurucularındandır. Halen bu kurumun yönetim kurulu üyeliğini yürütmektedir. Yorktown Internet ve Center for New Europe üyesidir. İngiltere ve ABD'de ziyaretçi öğretim üyesi olarak bulundu. Çalışmalarını uzun dönem editörlüğünü yaptığı LDT'nin, "Liberal Düşünce" isimli üç aylık akademik dergisinde yayınladı. Halen İstanbul Medipol Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Bu analizde darbeye kalkışan FETÖ'nün nitelikleri, 15 Temmuz darbe girişiminin nasıl önlendiği, bunun Türkiye'nin yanı sıra dünya ülkeleri için de önemli oluşu ve demokratik meşruiyet çerçevesinde 15 Temmuz'dan çıkarılması gereken dersler açıklanmaktadır.

15 Temmuz darbe girişiminin üzerinden sekiz yıl geçti. Bu darbe girişimi gerek darbeye kalkışan grubun nitelikleri gerekse siyasetin ve halkın direnişi ile bastırılmış olması sebebiyle özel bir ilgiyi hak ediyor. Bu analizde öncelikle darbeci grubun yapısı, darbecilerin bireysel ve kolektif kimliği, ideolojik duruşları ve çizgileri, darbeyi gerekçelendirme argümanları, örgütlenme biçimleri, yurt içi ve yurt dışı temasları, bağlantıları ve ittifakları ele alınmaktadır. Sonrasında darbe girişiminin önlenmesinin nasıl mümkün olduğu ve önlenme biçiminin Türkiye'nin yanı sıra dünya ülkeleri için de çok mühim olduğunun altı çizilmektedir. Son olarak ise demokratik meşruiyet çerçevesinde bu darbe girişiminden çıkarılması gereken derslerin neler olduğu açıklanmaktadır.

GİRİŞ

Bugünlerde 15 Temmuz darbe girişiminin yeni bir yıl dönümünü idrak ediyoruz. Tam sekiz yıl önce Türkiye alçakça ve canice bir darbe girişimine sahne oldu. Darbe girişiminde yüzlerce insan öldürülürken binlercesi de yaralandı. Ancak darbeciler Türkiye tarihinde ilk defa ciddi bir direnişle karşılaştı. Meydanlarda ve çeşitli yerlerde halkla yüz yüze geldi. Silah kullanmasına rağmen darbeye silahsız olarak direnenleri korkutamadı, sindiremedi ve tüm çabalarına rağmen başarısız oldu. Böylece darbe girişimi sonuçsuz kaldı.

Her darbe gibi 15 Temmuz darbe girişimini de anlayabilmek için yapılması gereken şeyler var. Ancak bazılarının yaptığı gibi ülkenin genel durumu, mevcut iktidarın başarıları veya başarısızlıkları, darbenin önlenmesi adına gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı gibi noktalardan ziyade darbeci aktörün veya darbecilerin özellikleri üzerinde durmak daha anlamlı ve yararlıdır. Zira tüm bu faktörler kişiden kişiye değişir, herkesin hemfikir olması gereken her zaman ve her halü-

karda objektif olarak tespit edilebilecek hususlar değildir. Mesela iktidar başarılı mı başarısız mı? Bu konuda herkesi tatmin edecek veya herkesin üzerinde hemfikir olduğu bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Bakış açısına göre iktidar başarılı da başarısız da görülebilir. Keza darbecilere karşı gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığının sorgulanması da zordur.

Bu çerçevede darbeci aktör üzerinde yoğunlaşmak daha faydalı olabilir. Bu durumda darbeci grubun yapısı, darbecilerin bireysel ve kolektif kimliği, ideolojik duruşları ve çizgileri, darbeyi gerekçelendirme argümanları, örgütlenme biçimleri, yurt içi ve yurt dışı temasları, bağlantıları ve ittifakları bakılması gereken başlıca unsurlar arasında yer almaktadır.

15 TEMMUZ'UN FAİLİ

Darbe klasik biçimde bir bütün olarak ordu veya ordu içindeki darbeci cunta tarafından yapılır. Bir yerde darbe olduğu zaman ilk akla gelen askeri birliklerin harekete geçtiği ve mevcut iktidarı silah zoruyla iktidardan indirdiğidir. Örneğin Türkiye'de 1960 Darbesi ordu içindeki cuntacı bir yapılanma tarafından gerçekleştirildi. Darbeye daha sonra bütün ordu ortak oldu. Buna karşılık 1980 Darbesi ise tüm ordu tarafından emir komuta zinciri içinde yapıldı. İlkinde iktidar Milli Birlik Komitesi (MBK) adı verilen ve 38 subaydan oluşan bir cuntanın eline geçerken 1980 Darbesi'nde ise ordunun tüm üst komuta kademesi (genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları) darbeye rol aldı ve iktidarı ele geçiren cunta içinde yer aldı.

15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi ise alışılan ve tüm dünyada adet olduğu üzere standart bir askeri güç tarafından gerçekleştirilmedi. Elbette darbeye ana görevler askerlerdeydi. Topluma görünen darbeci aktörler ordu mensuplarıydı. Askeri imkanlar ve araçlar kullanıldı.

Askerlere vatan savunması için emanet edilmiş silahlılar önce siyasilere ve daha sonra halka çevrildi. Uçaklar ve helikopterler halkı hem korkutmak hem de yer yer öldürmek için devreye sokuldu. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Emniyet binaları bombalandı. Ancak darbenin beyni ve planlayıcısı askeriye içinde değil dışındaydı. Darbe girişimi bu bakımdan önceki darbelerden farklıydı. Zira darbe girişiminin arkasında sivil veya sivil görünümlü bir güç yatmaktaydı. Darbenin beyni ve komuta merkezi askeriye dışındaydı. Bu nedenle askerlerin rolü birincil olmaktan çıkıp ikincil oldu. Bu da darbenin gerçek mahiyetinin anlaşılabilmesi için öncelikle bu gücün şifrelerinin çözülmesini ve özelliklerinin tespit edilmesini gerektiriyor.

Bu darbeci yapılanma aslında hem sivil toplum hem de devlet içine gömülüydü. Dışa verdiği manzara günlük siyasetten ve siyasi kavgalardan uzak, işi, meşguliyeti ve hedefi daha ziyade dindar gençleri eğitmek ve on yıllarca dışlandıkları kamu görevlerine hazırlamak olarak görülen bir yapılanmaydı. Bir dini yapılanma gibi görünmekte ve işlemekteydi. Fakat aslında ve özünde ise başka bir şeydi. Her şeyden önce bir “guru” grubuydu. Grupta mutlak bir emir-itaat ilişkisi vardı. Grup mensupları grupla bir şekilde ve bir dereceye kadar temasta bulunan değil grupta yaşayan ve tüm hayatları grup dinamikleri tarafından şekillendirilen ve kontrol edilen kimselerdi. Okudukları okullardan yaptıkları mesleğe, nerede yaşayacaklarından kiminle evleneceklerine kadar uzanan bir yelpazede örgüt üyelerinin ve özellikle önemli görülenlerin hayatları belirlenmekte ve kontrol altında tutulmaktaydı.

Grup üyelerinin mutlak emir komuta zinciri içinde, demokrasinin ve hukukun tüm gereklerini çiğneyerek hareket etmesinde etkili olan ana faktör ise grup içi sadakatin demokratik siyasi otoriteye sadakatin yerini almasıydı.

Bunda da muhtemelen grubun üyelerinin kesin inançlı olması ve hem bu dünyalarının hem de öbür dünyalarının kurtarılacağı telkinlerine inanmaları ve bel bağlamaları rol oynadı. Böylece demokrasilerde esas olan siyasi itaat yükümlülüğü açıkça ihlal edilirken yeri ise genişletilmiş ve mutlak itaate dönüştürülmüş bir sadakat ve itaat tarafından alındı. Bu dini temelli bir sadakat gibi görünse de aslında tipik totaliter bir sadakattı.

15 Temmuz darbe girişimi alışılmış standart bir askeri güç tarafından gerçekleştirilmedi. Zira darbenin beyni ve planlayıcısı askeriye içinde değil dışındaydı. Darbe girişiminin arkasında sivil veya sivil görünümlü bir güç yatmaktaydı.

Bir başka açıdan bakınca darbe girişiminin faili tipik bir totaliter yapılanmaydı. Totaliter grupların temel özelliklerini bünyesinde taşımaktaydı. Her şeyden önce bir tek adam grubuydu. Grup üyeleri tek adamın her şey olduğuna ve hiçbir şeyin onun düşünce ve ulaşım menzili dışında kalmadığına inanmaktaydı. Grup öncüsü olan Fetullah Gülen görünürde yönünü öbür dünyaya, ahirete dönmüş, dünya ile pek ilişkisi ve işi olmayan bir şahıstı. Bazı konuşma ve davranışlarında çok mütevazı bir duruş sergilemekte, bu dünyadan hiçbir talebi ve beklentisi olmadığı izlenimini vermekteydi. Daha sonra durumun böyle olmadığı anlaşıldı. Aslında “guru” güce bir anlamda tapmakta ve güç temerküzü peşinde koşmaktaydı. Güce açtı. Ama güçlü olmak veya gücün bir parçasına sahip olmak yerine mutlak güce sahip olmak arzusundaydı. Bütün göstermeler bu grubun bulunduğu yerlerde mutlak güç adacıkları inşa ettiğini ve gücü hiçbir şekilde

hiç kimse veya hiçbir grup ile paylaşma arzusu içinde olmadığını göstermekteydi. Tabiatıyla bu bakışın ve yaklaşımın demokrasi ile bağdaşması imkansızdı. Nitekim grubun siyasete yönelik görünürdeki reddi aslında demokrasinin reddi olarak da okunabilirdi.

İnananları da gücün kendilerinde ve en nihayetinde şeffaflarında toplanmasının önemine ve değerine yürekten inanmıştı. Onlara göre önemli olan mutlak gücün tek kişi olarak gurunun elinde toplanmasıydı. Gurunun takipçileri bunun sadece Türkiye için değil tüm dünya için de kurtuluşa giden bir yol olduğuna inanmaktaydı.

Grubun –tipik totaliter gruplardan farklı olarak– gelişmiş, temel özellikleri belirli, diğer ana ideolojilerle yarışabilecek ve bilinen bir ideolojisi yoktu. Bu noktada grubun başının dediği şey ve işaret ettiği istikamet önemliydi. Bu yüzden veya bu sayede grup tüm ideolojik renkleri benimser görünebiliyordu. Daha doğrusu her ideolojik renge bürünebiliyordu. Yerine göre Türk veya Kürt milliyetçisi, yerine göre liberal, yerine göre sosyal demokrat veya sosyalist renkler alabiliyordu. Grup sadece devlet içinde örgütlenmedi. Buna ilaveten sivil hayatta da yoğun bir örgütlenme ve manipülasyon çabası içindeydi. Sivil toplum içinde insan gücü olan, mali potansiyel sahibi veya taşıdığı fikirlerin değeri bakımından önemli gördüğü her ideolojik grubu takip etmekte ve gerekirse içlerine sızarak onları manipüle etmeye çalışmaktaydı. Genç Siviller adlı oluşumunun tarihi ve yapısı bu bakımdan çok ilginç bir vaka teşkil etmektedir.

Bu grup bir diğer yönüyle de bir istihbarat örgütüydü ve dünya istihbarat örgütleri ilişkileri ağında yerini almıştı. Doğal olarak kendisinden daha zayıf gördüklerine karşı acımasızdı. Daha güçlülere karşı ise uyumlu ve itaatkardı. Büyük bir ihtimalle ABD ve Almanya gibi ülkelerin istihbarat örgütleriyle iş birliği içinde ve

zaman zaman onların talimatları istikametinde hareket etmekteydi.

İstihbarat örgütlerinin avantajlarından sonuna kadar yararlanmaktaydı. İstihbarat faaliyetlerini önemli gördüğü kamu kurumları ve şahıslar üzerinde yoğunlaştırdı. Bir istihbarat havuzu oluşturdu ve çoğu üyesinin doğal görevlerinden biri bu havuza istihbarat toplamaktı. Bunu ele geçirdiği kamu kurumlarında tüm çalışanların değil ama kilit noktalarda çalışanların genellikle grup üyesi olmasından anlayabiliyoruz. İstihbarat örgütü olması grubun korkunç şekillerde işlemesine imkan sağlıyordu. Mesela bir cinayet grup tarafından veya grubun teşviki ve yönlendirmesi ile işleniyordu. Davaya bakan savcı ve hakimler grup üyesi oluyordu. Aynı zamanda grup bünyesinde yer almakta olan avukatlar maktulün ailesine de yaklaşarak davayı üstleniyordu. Başka bir deyişle vaka her bakımdan ve bütünüyle grubun kontrolünde ilerliyordu. Örneğin grup suç teşkil eden bazı fiiller işlediğinde geride bıraktığı izler ve işaretler kendisini değil bir başka ve muhtemelen hasım grubu veya çizgiyi işaret etmekteydi.

Bir istihbarat örgütü olarak da FETÖ'nün özellikle ABD ve Almanya ile ve aynı zamanda İsrail ve MOSSAD ile iş birliği içinde olduğu söyleyebilir. Bu gerçek ABD ve Almanya'nın FETÖ üyelerine sığınak olması ve onları özellikle korumasında karşımıza çıkıyor. Bilindiği üzere FETÖ'nün karargahı ABD'de bulunuyor. ABD, Türkiye tarafından yapılan ısrarlı ve belgeli iade taleplerine asla tatminkar bir cevap vermedi. Bu da ABD'nin grubun tamamen deşifre olmasından ve kendisi tarafından kullanıldığının ortaya çıkmasından rahatsız olduğunun işareti olarak okunabilir. Aynı şekilde Almanya da grubun Adil Öksüz gibi önemli ve suçlu olduğu kesin isimlerini ülkesinde özel koruma altında tutmaktadır. Grubun İsrail'i hemen hemen parçası olduğu tüm uluslararası ihtilaflarda haklı bulması ve İsrail tezlerini savunma-

sı da bu ülke ile yakın bağlarını ve bağlantılarını göstermektedir. Bütün bunlar FETÖ'nün yabancı istihbarat örgütleriyle iş birliği içinde çalıştığının delilleri olarak okunabilir.

Bu örgüte bugün FETÖ adını veriyoruz. Bu adlandırma onunla mücadelede işimizi kolaylaştırıyor. Ancak bu adlandırma grubu tam olarak tanımlamıyor. Aslında grup gerekirse terörü de araç olarak kullanmaktan çekinmeyen totaliter bir yapılandırma. Diğer taraftan bu adlandırma tamamen temelsiz değil çünkü bu yapılanmanın gerçekten teröre bulaşması söz konusudur. Bunun uzun zaman boyunca fark edilmesinin nispeten zor olmasının sebebi ise mesela PKK'dan farklı olarak FETÖ elemanlarının devlet içinde ve devlet görevlerinde bulunmasıdır. Bu insanlar resmi sıfatlara sahipti ve bazen resmi üniforma giyiyordu. Yaptıkları tüm icraatlar bir devlet faaliyeti gibi görünüyordu. Aslında ise örgütün çıkarları ve hedefleri istikametinde çalışıyorlardı. Emirlerini devlet hiyerarşisi içindeki amirlerinden değil örgüt içinde tabi oldukları kimselerden alıyorlardı.

DARBELERDEN KARŞI DERSLER

15 Temmuz darbe girişiminin önlenmesi ve önlenme biçiminin Türkiye'nin yanı sıra tüm dünya için çok mühim olduğunun altını tekrar tekrar ve kalınca çizmekte fayda vardır. O kadar ki artık darbeler neredeyse 15 Temmuz öncesi ve 15 Temmuz sonrası şeklinde ikiye ayrılabilir. Bunun ana sebebi ise darbeye karşı direnmenin ve darbeyi önlemenin harika bir örneğinin 15-16 Temmuz 2016 gecesi Türkiye'de gerçekleştirilmesidir.

15 Temmuz darbe girişimi birkaç faktörün bir arada işlemesi ve birbirini desteklemesi sayesinde önlenildi. En başta gelen faktör kuşku

yok ki siyasi otoritenin darbeye karşı direnme iradesi göstermesiydi. Bu daha önceki darbelerde vuku bulmamıştı. Önceki darbelerde darbeciler hemen hemen sıfır siyasi direniş ve halk direnişi ile karşılaştığı için kolayca hedeflerine ulaşmıştı. Siyasetçiler bir askeri müdahale ile karşılaştığında –Demirel'e atfedilen meşhur sözle– şapkayı alıp gitmiş ve bir anlamda kaderine razı olarak darbeci askerlere teslim olmuştu. Ancak 15 Temmuz gecesi böyle olmadı.

Artık darbeler neredeyse 15 Temmuz öncesi ve 15 Temmuz sonrası şeklinde ikiye ayrılabilir. Bunun ana sebebi ise darbeyi önlemenin harika bir örneğinin 15-16 Temmuz 2016 gecesi Türkiye'de gerçekleştirilmesidir.

Erdoğan iktidarlarının askerin siyasete müdahalesine ilk karşı çıkışı 27 Nisan 2007'de yayımlanan askeri bildiri sırasında boy göstermişti. O gün gece saatlerinde Genelkurmay Başkanlığı web sitesinde genelkurmay başkanı imzasıyla siyasilere talimat vermeye ve yön tayin etmeye yeltenen bir bildiri yayımlanmıştı. Hükümet ertesi gün bu bildiriye karşı bir bildiri yayımladı. Bu karşı bildiride askerlere amirlerinin siyasiler olduğu ve görevlerinin siyasetle değil kendi işleriyle ilgilenmek olduğu hatırlatıldı. Ama bu bir tür karşılıklı bildirimler savaşıydı ve muhatap elbette FETÖ değil Kemalist askeri gruplaşmaydı. O zamana kadar toplumda askeri müdahalelerin daima Kemalist kanattan geleceği şeklinde bir bekleme vardı. Nitekim 27 Nisan bildirisi de Kemalist çizgide gerçekleşen bir askeri müdahale çabasıydı.

15 Temmuz'da ise bir başka ve daha önce askeri müdahalelerde yer aldığı bilinmeyen bir yapı-

lanma söz konusuydu. Darbe girişimi FETÖ'nün marifetiydi. FETÖ mensubu askerler ile bir şekilde ikna ettikleri veya ortak yaptıkları askerler alana çıktı. Kendilerine emanet edilmiş silahları seçilmiş siyasilere karşı kullanmaları söz konusuydu. Siyasi otorite bunu sadece kendisine değil demokrasiye yapılmış bir saldırı olarak gördü, halka döndü ve halkı darbeye karşı çıkararak direnmeye davet etti. Halk sokaklara, meydanlara ve havalimanına çağrıldı. İnsanlar bu çağrıya cevap verdi ve milyonlarca insan sokaklara, meydanlara, kışla önlerine ve askerlerin bulunduğu her yere aktı. Silahlı tehditlere hatta bazen ateş açılmasına, ölenler ve yaralananlar olmasına rağmen bulunduğu yerde kalmakta ısrar etti. Böyle bir direniş Türkiye'de ilk defa vuku buldu.

İkinci faktör halkın büyük kitleler halinde iktidarın çağrısına müspet cevap vermesi oldu. Bazılarının sükunet tavsiye eden, insanları evlerinden çıkmamaya ve böylece darbecilerin işini kolaylaştırmaya davet eden sosyal medya mesajlarına rağmen halk sokaklara çıktı. Bunun birkaç sebebi vardı. Bir sebep 1960 Darbesi'nden beridir insanlarda darbelere ve darbecilere karşı birikmiş olan öfkeydi. Mesela halk Adnan Menderes'in devrilmesine ve alçakça asılmasına engel olamaktan şikayetçiydi. Bundan dolayı büyük pişmanlık duymakta ve bir anlamda suçluluk duygusu içinde yaşamaktaydı. Nitekim meydanlara çıkan halk Menderes olayının tekrarlanmasına izin verilmeyeceği yolunda sözler sarf etti ve pankartlar taşıdı. İkinci faktör seçimle işbaşına gelmiş bir siyasi otoritenin yine seçimle gitmesi gerektiğine olan inançtı. Bu yüzden bu saldırı sadece iktidara değil tüm demokrasiye ve bizzat halkın kendisine yapılmış sayıldı. Halk bu nedenle de alanlara çıkmaktan çekinmedi.

Bunlar darbeyi önlemekte etkili olan ana faktörlerdi. İkisinin birleşerek bir arada bulunması darbenin önlenmesi sonucunu getirdi. Ana faktörlerden biri eksik olsaydı kuvvetle muhte-

mel bu iş başarılamazdı. Mesela siyasi iktidar taşı tarağı toplayıp gitseydi, halk bir siyasi rehberlikten ve koruyacağı bir makamdan mahrum kalmış olurdu. Bu, alanlardaki mücadeleyi bir kör dövüşüne çevirir ve sonunda ortamı kaosa dönüştürürdü. Bu elbette darbecilerin işine yarardı. Halkın iktidarın çağrılarına cevap vermemesi de iktidarın yalnız başına kalması ve darbecilerin insafına bırakılması neticesini verirdi. Nitekim darbeciler özellikle halkın sokaklara çıkmasına çok sinirlendi ve bu tipik Kemalist tavra benzer şekilde halkın aptal olduğu ve ne yaptığını bilmediği yolunda yorumların ortaya çıkmasına sebep oldu. Benzer şekilde iktidarın her ne yolla ve her ne şekilde olursa olsun ama mutlaka gitmesini isteyen kategorik muhaliflerin sosyal medya hesapları da yaşadıkları hayal kırıklığını ve halka kırgınlık ve kızgınlıklarını yansıtan mesajlarla doluydu.

Bu ana faktörler bazı yan faktörler tarafından da desteklendi. Önemli bir husus polisin direnmesiydi. Bu önceki darbelerden çok farklı bir sonuç ortaya çıkardı. İki resmi silahlı güç karşı karşıya geldi ve meşruiyet darbecilerden değil polislerden yanaydı. Bir diğer faktör medyanın çoğunun doğru yerde durması yani darbe karşıtı bir tavır takınmasıydı. İnternet çağında iyice çoğullaşmış ve ademimerkezleşmiş olan medyayı bütünüyle kontrol altına almak hemen hemen imkansızdı. Bu da darbecilerin püskürtülmesinde etkili bir faktör oldu. İnsanlar bir darbe girişimini ilk defa canlı yayında takip ederken darbe karşıtları da yayın organları ve özellikle televizyonlar aracılığıyla halka ulaşma imkanı buldu. Bir başka faktör bazı subayların aktif veya pasif şekillerde darbecilere direnmesiydi. Aktif direniş yer yer darbecilerle açık silahlı çatışmalara girmek şeklinde gerçekleşti. Pasif direniş ise darbecilerin seferber etmek istedikleri askeri güçlerin hareket etmesini bir şekilde engellemek suretiyle gerçekleşti. Son olarak yargının alışılmışın dışın-

da ve hayli erken sayılacak bir zamanda bir adım atarak darbeciler hakkında yakalama ve gözaltına alma kararı vermesi de darbenin önlenmesinde etkili oldu. Bu da Türkiye için bir ilkti zira yargı, darbeler ve askeri müdahaleler karşısında genellikle sessiz kalır ve hemen her darbe sonrasında darbecilere özenle sadakat arz ederdi.

Türkiye'nin 15 Temmuz darbe girişimini engelleme yolunda gösterdiği performans gerçekten takdire şayandır. Bu bir model olarak darbeleri önleme amacıyla dünyanın çeşitli ülkelerinde takip edilebilir. Aynı yöntemle darbeler muhtemelen önlenebilir. En son 27 Haziran 2024'te bir Latin Amerika ülkesi olan Bolivya'da bir darbe girişimi oldu. Bir grup asker silahlarıyla sokaklara çıktı ve siyasileri hedef haline getirmeye çalıştı. Buna karşılık seçilmiş devlet başkanı ise halkı sokaklara çıkarak darbeye direnmeye davet etti. Çağrı üzerine insanlar sokaklara döktü ve darbeciler başarısız oldu. Askerler kışalarına dönmek zorunda kaldı. Darbenin başını çeken emekli general ve aktif görevdeki bazı subaylar ise gözaltına alındı. Bolivya'daki direniş Türkiye'de 15 Temmuz darbe girişimine karşı gerçekleştirilen direnişin bir tekrarıydı.

DEMOKRATİK MEŞRUIYET VE DARBELER

Demokrasi mükemmel bir rejim değil ancak alternatiflerinden daha iyi. Bunun sırrı onun liberal düşünce ile bir anlamda ve bir dereceye kadar birleşmesinde yatıyor. Liberalizm temel hak ve hürriyetleri önemser ve onların korunmasında ısrar eder. Demokrasi ise yöneticilerin göreve gelmesinde eşsiz ve benzersiz bir metoda dayanır. Bu, serbest seçimdir. Seçimlerin çoğulcu olması ve en fazla oy alan kişinin ülkeyi yönetmesi liberal ilke ve değerlerle uyum içindedir. Nitekim çağdaş demokrasilerin tam ve doğru

ismi "liberal demokrasi"dir. Liberal kelimesini daha doğrusu liberalizmin ona eklediği fikir ve değerleri ondan almak kaçınılmaz olarak demokrasiden uzaklaşmaya yol açmaktadır. Liberal düşünceden aldığı ilhamlarla demokrasi insan haklarını korumak ve devletin alanını sınırlı tutmak bakımından mevcut alternatiflerine göre daha üstündür. Bu elbette demokraside hiçbir problemin olmadığı anlamına gelmez ama mevcut alternatifler arasında demokrasi en iyiyi teşkil ve temsil eden bir rejimdir.

En son 27 Haziran 2024'te bir Latin Amerika ülkesi olan Bolivya'da gerçekleşen darbeye karşı direniş Türkiye'de 15 Temmuz darbe girişimine karşı gerçekleştirilen direnişin bir tekrarıydı.

Seçimle iktidara gelen siyasi partiler ve liderler de kusursuz olmaktan uzaktır. Her şeyden önce bütün siyasi liderler muazzam bir hırs, arzu ve azim sahibidir. Bunlar bir taraftan lider olmak için gereklidir diğer taraftan da liderler için büyük bir risk teşkil eder. İkincisi siyasiler genellikle ülke için en iyinin ne olduğunu bildikleri inancındadır. Üçüncüsü gerek liderler gerekse geniş halk kitleleri devletin gücünün her şeye veya neredeyse her şeye yeteceği kanaatindedir. Bundan dolayı siyasiler özellikle iktidardakiler gitgide artan ve sınır tanımayan taleplerle karşı karşıya gelirler. Ayrıca çatışan toplumsal talepler problemi daima mevcuttur. Bütün bunlardan dolayı siyasetçilerin bilerek veya bilmeyerek yanlış politikalara imza atmaları mümkün ve hatta bazen kaçınılmazdır.

Siyasetçiler de insandır ve her insan gibi doğru yanında yanlış, iyi yanında kötü yapma potansiyelleri vardır. Ancak siyasetçilere he-

sap darbelerle değil seçimlerle sorulur. Periyodik, adil ve rekabetçi seçim bundan dolayı çok önemlidir. Başka bir deyişle demokrasi sandık olmadan olmayacağı gibi sandığın sonucuna saygı göstermemekle de olmaz. Bir ülkede seçimle gelen bir iktidarın olağan şartlarda yine seçimle gönderilmesi demokrasinin temel kuralıdır. Bu mümkün olduğu sürece yani bir iktidar seçimle geldiği gibi seçimle gitmeyi de kabul ettiği sürece ona karşı silah gücüne dayanarak tehditlere veya saldırılara başvurmak yanlıştır. Çünkü çekilen silah sadece iktidara değil aynı zamanda demokrasiye ve halkın tercihlerine de doğrultulmuş olacaktır.

15 Temmuz'da harika bir direniş gerçekleştiren Türkiye halkı darbelerin nasıl önlenebileceğinin çok güzel bir örneğini ortaya koymuştur.

Darbenin halk tarafından ve üstelik silaha karşı silah kullanmadan önlenmesi ilginç ve izaha ihtiyaç duyulan bir durumu ortaya çıkartıyor. Tepeden turnağa silahlı ordu birliklerinin karşısına elinde hiçbir silahı olmayan veya silahlanma bakımından onunla karşılaştırılmayacak kadar zayıf durumda olan halk kitleleri çıkıyor. Bir taraf silahlı diğer taraf ise silahsız. Sonunda yenen taraf silahlı kanat değil silahsız kanat oluyor. Bu nasıl oluyor ve hangi sebepler böyle bir sonucun ortaya çıkmasına yol açıyor olabilir?

En önemli sebep meşruiyet ile alakalıdır. Seçimle işbaşına gelen bir iktidar halkın olurluğunu almakla aynı zamanda büyük bir meşruiyet kazanır. Bu durum iktidarı silahlı güçlere karşı öne çıkarır. Bu meşruiyet –resmi bir yapılanma olsa bile– darbeci orduları silahlı çetelere dönüştürür. Meşru bir güç ile gayrimeşru bir güç arasındaki mücadeleyi ise elbette meşru güç kazanır.

Bir diğer sebep iktidara yönelik saldırının tüm halka karşı yapılmış olmasıdır. Darbeciler bir bakıma halkın yanlış siyasi tercih yaptığını iddia etmiş olmakta ve bu tercihin sonucuna karşı çıkmaktadır. Bu ciddi bir problemdir. Elbette halk yekpare, aynı inanca, değerlere ve tercihlere sahip bir bütün olmayıp doğal olarak çoğul bir yapıya sahiptir. Bu yüzden halk kitleleri arasında darbeyi destekleyenler de olabilir ama bütün mümkün ve muhtemel sonuçlar düşünüldüğünde onların da darbeye karşı çıkması beklenir ve gerekir. Zira destekçi tavırları onların desteğini alarak iktidara gelecek siyasi ekiplerin de ileride benzer darbelerle karşılaşmasına hak ve zemin kazandırır. Başka bir deyişle darbeye destek veren aslında kendi ayağına kurşun sıkılmış olur. Bu yüzden bir darbeye destek vermek bir bakıma bütün darbelere yol açmak anlamına gelir.

Üçüncü sebep ise şimdiye kadar hemen hiçbir ülkede başarılı olmuş bir askeri yönetimin bulunmamasıdır. Askeri darbe bir iktidarı işbaşından uzaklaştırabilir. Bunun birçok örneği var. Ama bir ülkenin askeri yönetim altında daha iyiye gitmesi söz konusu olamaz. Büyük bir ihtimalle her şey daha kötüye gider. Bunu darbeleri tecrübe etmiş ülkelerdeki (mesela Türkiye'deki) insanlar gayet iyi bilmektedir. Bu durum –bir ölçüde de olsa– askerlerin mesleki formasyonu ile ilgilidir. Dünyayı silahlar açısından ve silahların gölgesinde gören insanların toplumsal hayatın gerçeklerini tam olarak anlaması ve buna uygun politikalar yürütmesi –eğer imkansız değilse– çok zordur.

SONUÇ: DEMOKRASİNİN KALICI KAZANCI

15 Temmuz'da harika bir direniş gerçekleştiren Türkiye halkı darbelerin nasıl önlenebileceğinin çok güzel bir örneğini ortaya koymuştur. Tarihi-

mizde ilk defa bir darbe girişimi halkın silahsız direnişiyile önlenmiştir. Bunun darbelerin akışında ve ortaya çıkışında bir değişiklik meydana getireceği her türlü şüpheden uzak bir gerçektir.

Artık Türkiye'de bundan sonra potansiyel darbeciler darbe yapmaya girişmekte çok daha isteksiz olacaktır. Halkın direnmesi ihtimalini asla gözden uzak tutamayacaktır. Bu gerçek dar-

be girişimleriyle muhatap olan siyasetçileri de cesaretlendirecek ve darbelere karşı direnmelerini teşvik edecektir. Ayrıca Türkiye'nin sergilediği darbe önleme teknikleri –en son Bolivya'da örneği görüldüğü üzere– tüm dünyada kullanılacaktır. Kısaca demokrasi, özellikle de Türkiye'de demokrasi, 15 Temmuz darbe girişiminden oldukça kazançlı çıkmıştır.

15 TEMMUZ'DAN ALINACAK DERSLER

ATILLA YAYLA

SETA | ANALİZ

15 Temmuz darbe girişiminin üzerinden sekiz yıl geçti. Bu darbe girişimi gerek darbeye kalkışan grubun nitelikleri gerekse siyasetin ve halkın direnişi ile bastırılmış olması sebebiyle özel bir ilgiyi hak ediyor. Bu analizde öncelikle darbeci grubun yapısı, darbecilerin bireysel ve kolektif kimliği, ideolojik duruşları ve çizgileri, darbeyi gerekçelendirme argümanları, örgütlenme biçimleri, yurt içi ve yurt dışı temasları, bağlantıları ve ittifakları ele alınmaktadır. Sonrasında darbe girişiminin önlenmesinin nasıl mümkün olduğu ve önlenme biçiminin Türkiye'nin yanı sıra dünya ülkeleri için de çok mühim olduğunun altı çizilmektedir. Son olarak ise demokratik meşruiyet çerçevesinde bu darbe girişiminden çıkarılması gereken derslerin neler olduğu açıklanmaktadır.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL